

NSB-burgemeester jarenlang 'achtervolgd' door gemeente

door Wil Vennix

Diessen werd in de oorlog een jaar lang bestuurd door NSB-burgemeester Timmermans. Na zijn haastige vertrek daags voor Dolle Dinsdag bleek dat hij - populair gezegd - 'een greep in de kas had gedaan'. Wil Vennix verhaalt hoe het naoorlogse gemeentebestuur hem jarenlang achter de vorden zat om het teveel opgenomen bedrag terug te vorderen.

Alvorens aandacht te besteden aan NSB-burgemeester Jacobus Timmermans wil ik eerst de persoon van zijn voorganger Antonius J.L. Voets belichten. Voets was niet bijster geliefd bij de bevolking, onder meer omdat hij na zijn benoeming in 1931 in Hilvarenbeek bleef wonen. In een brief van 10 juli 1931 aan Gedeputeerde Staten vroeg Voets toestemming voor het niet wonen binnen de gemeente, waarbij hij toevoegde dat "ook de Raad de onmogelijkheid heeft ingezien om in deze gemeente een behoorlijk en passend kosthuis te vinden." Wethouder Roozen confronteerde Voets in de raadsvergadering van 25 maart 1933 - de burgervader was kort daarvoor in het huwelijk getreden - openlijk met de vraag wanneer hij zich eindelijk in Diessen zou vestigen. Voets wuifde de vraag weg; het zou wel in orde komen. Het kwam echter niet in orde en toen de oorlog uitbrak, woonde Voets nog 'gewoon' aan de Vrijthof in Beek.

Op 11 juni 1931 werd Voets als nieuwe burgemeester verwelkomd aan de gemeentegrens (met Hilvarenbeek). Op de foto wordt Voets - naast de vrouw met bloemen; vermoedelijk zijn verloofde - begroet door een aantal notabelen:

hoofd der school Frans van der Meer (op de rug), de rector van het klooster, wethouder Jan Kroot (met hoed in de hand) en veldwachter Kees Schoenmakers. (Foto H. Sevens)

Aanvankelijk lieten de Duitsers de gemeentebesturen in ons land ongewijzigd functioneren. In 1941 besloot de bezetter echter om de democratisch gekozen gemeenteraden te ontbinden en alle macht bij de burgemeesters te leggen. De laatste Diessense raadsvergadering vond plaats op 28 augustus 1941. Uit de notulen van deze vergadering blijkt in het geheel niet dat men aan het historische karakter ervan aandacht heeft besteed. De vijf voorstellen van B&W (waaronder dat tot 'vaststelling van verordeningen op het bewaren van beenderen') werden zonder stemming aangenomen en ook de rondvraag was niet spectaculair: *"De leden Reijrink en van Bijsterveldt verzoeken verbetering van de wegen Fransche baan en stoep bij A. Verhoeven. De Voorzitter zegt een onderzoek toe."* Vervolgens lezen we: *"Daar deze vergadering de laatste van den gemeenteraad is spreekt de Voorzitter een dankwoord namens de bevolking en namens zichzelf voor hetgeen de Raad in het belang der gemeente heeft gedaan en voor de prettige samenwerking."* Deze matte bedoening roept de vraag op of er inderdaad verder niets is besproken dan wel dat de werkelijk gesproken woorden - wijselijk - niet zijn genotuleerd.

Vervolgens bestuurde Voets de gemeente twee jaar lang alleen. Toen in 1943 zijn tweede ambtstermijn afliep (burgemeesters worden zoals bekend steeds benoemd voor zes jaar), werd hij evenwel niet herbenoemd. Was hij onvoldoende Duitsgezind? Hiervan is niets gebleken. Bekend is bijvoorbeeld dat hij op 5 oktober 1942 een bijeenkomst van de Winterhulp/Nederlandse Volksdienst in Hilvarenbeek voorzat en daar een opvallend enthousiasme aan de dag legde. Volgens Toon van Nieuwkuijk, destijds voorman van het Diessense verzet, moet men hier overigens niet de conclusie uit trekken dat Voets 'fout' was: *"Voets was een diplomaat en allesbehalve dom. Ik kan me niet voorstellen dat hij zich vrijwillig voor de propagandawagen van de Nederlandse Volksdienst heeft laten spannen."*

Goed opgeleid

Vooralsnog lijkt het nog het meest voor de hand te liggen dat Voets niet herbenoemd werd, eenvoudig om plaats te maken voor een NSB-er. Die NSB-er was Jacobus Timmermans, geboren te Ossendrecht en woonachtig te 's-Hertogenbosch. Hij werd op 13 september 1943 tot burgemeester van Diessen benoemd, terwijl zijn voorganger Voets pas per 16 september daaropvolgend officieel door de Commissaris-Generaal van het binnenlands bestuur werd ontslagen.

Timmermans werkte in 1943 op het bureau van de Landstand in zijn woonplaats; daarvoor was hij in de gemeente-administratie werkzaam geweest. Een uitstekende opleiding dus, in vergelijking met velen van zijn collega's. De meeste NSB-burgemeesters hadden immers slechts een zesweekse cursus gevolgd. (Wanneer ze ook nog lezen en schrijven moesten leren, duurde de cursus zes weken langer, heette het in de volksmond.)

Ook over de *persoon* Timmermans valt nauwelijks een wanklank te noteren. Volgens de al genoemde verzetsman Toon van Nieuwkuijk was Timmermans geen fanatieke partijman. Hij typeert hem als een eenvoudig man, tegen iedereen vriendelijk: *"Hij zou gemakkelijk de sympathie van de Diessenaren hebben gewonnen, wanneer hij niet aan de verkeerde kant had gestaan. Thans stuitte zijn vriendelijkheid als op een muur, want al zijn mooi gepraat werd gedoodverfd als*

aktie om zieltjes te winnen voor de partij. Hij was voorstander van Winterhulp. Bij elke collecte nam hij zelf een wijk voor zijn rekening. Hij kon dan tevens met de mensen kennis maken, zoals hij zei. Als hij meende door persoonlijk te collecteren de collecte tot een succes te maken, dan heeft hij zich deerlijk vergist. Velen durfden hem niet te weigeren, als hij met de bus verscheen. Wat ze gaven was echter zo gering, dat het resultaat minimaal bleef. Natuurlijk waren er enkelen die de hoed lichtten voor 'Mijnheer de burgemeester' en hem vriendelijk bejegenden. De overgrote meerderheid deed echter of hij niet bestond. Toen hij samen met zijn NSB-collega Bressers van Hilvarenbeek een uitstapje naar de kermis organiseerde voor de lokale jeugd, kwam niemand opdagen."

Dolle Dinsdag

Eind augustus, begin september 1944 gonsde het in Nederland van de geruchten. De teneur hiervan was dat de Duitsers zwaar aan de verliezende hand waren. Onder NSB-ers en andere Duitsgezinden ontstond grote paniek. Rijmpjes als:

*Eens zal het grote wasdag zijn!
De zwarte hemden aan de lijn,
een schijfknoop om ze vast te maken,
en rood-wit-blauw van alle daken!*

zal hun angst voor een 'bijltjesdag' zeker hebben vergroot. De paniek bereikte het kookpunt op dinsdag 5 september 1944, alom bekend als Dolle Dinsdag. L. de Jong beschrijft beeldend hoe overal in den lande NSB-ers alles lieten vallen en zich "in grote nervositeit" naar veiliger geachte oorden begaven. Grepen in de kas waren daarbij geen uitzondering. In Haarlem betaalde de griffier van Provinciale Staten (een NSB-er) drie maanden salaris uit aan een groot aantal geestverwanten bestuurders en ambtenaren; de meesten van hen vertrokken vervolgens oostwaarts. Ook bij de Arbeiderspers (waar toen veel nationaal-socialisten werkten) werd aan alle NSB-ers drie maanden salaris vooruitbetaald. Eén van hen, die bij de kasafdeling had gewerkt, nam zelfs f 100.000 mee naar huis.

Timmermans vormde op dit landelijke beeld geen uitzondering. Integendeel, hij nam zelfs al op 4 september 1944 - de dag vóór Dolle Dinsdag - de benen. Voor zijn vertrek nam hij uit de gemeentekas nog een voorschot van f 680 op voor het over de maanden september en oktober 1944 te genieten salaris. Timmermans is sindsdien nooit meer in Diessen teruggekeerd.

Bevrijd

Op 3 oktober, een maand na Dolle Dinsdag, werd Diessen bevrijd. Net als overal elders in bevrijd gebied moest het burgerlijk bestuur opnieuw worden opgebouwd. De benoeming van burgemeesters had daarbij hoge prioriteit. Deels gebeurde dit door de vooroorlogse functionarissen in hun ambt te herstellen. In een aantal gevallen was dit eenvoudig niet mogelijk omdat de voormalige burgemeester was overleden of inmiddels te oud was. In andere gevallen wilde men de vooroorlogse ambtsdrager niet meer terug.

Op 4 maart 1933 trad burgemeester Voets in het huwelijk met A.F.P.M. van Olphen. Op deze foto zien we het bruidspaar op de stoep van de pastorie aan de Heuvelstraat, vermoedelijk na een beleefdheidsbezoek aan pastoor Van der Linden. Twee kinderen, Rien Spieringhs en Corrie de Laat, droegen die dag voor het bruidspaar het volgende gedicht voor:

*Een alleen is maar verdrietig, sprak de burgemeester vaak
'k Moet 'n huisgezin gaan stichten, dat is 'n uitgemaakte zaak
't Plan is heden feit geworden, ik zie u thans als bruijom staan
Met haar die ge hebt verkoren, kunt ge uw woning binnengaan*

*Deze dag is een der schoonste, door uw beiden ooit beleefd
Geve God dat hij 'n gouden draad, door 't verdere leven weeft
Toeberust met Godes zegen, die u nooit ontbreken zal
Staat gij aan elkanders zijde, zelfs bij kruisjes moedig pal*

*Lusten, lasten, droefheid, vreugde, alles wordt te saam gedeeld
Ja, de wonde van de ene, wordt door de ander dra geheeld
Zo wordt voor u het huwelijksleven, edelachtbaar huwelijkspaar
Het afgebakend pad ten hemel, 't doel van alles toch niet waar*

*Gaarne bieden wij u deez bloemen, als blijde herinnering aan
Hopend dat ze in uw woning, nog een poos te prijken staan
Dan ja zullen ze verwelken, doch wat ook verdwijnen mag
Hoger zult u op zien bloeien, het geluk van deze dag*

Hier speelde ook de problematiek van de 'zuivering' van het overheidsapparaat. Functionarissen die ronduit fout waren geweest, konden worden *ontslagen*. Personen tegen wie ernstige verdenkingen bestonden, konden worden *geschorst*; men verloor dan in principe ook het recht op salaris. Indien niet op voorhand duidelijk was hoe iemands gedrag moest worden beoordeeld, kon hij worden *gestaakt*; in dat geval werd het salaris gewoon doorbetaald. Staking was de 'mildste' vorm, dan kwam schorsing en tenslotte ontslag.

Op 11 oktober 1944, een week na de bevrijding van Diessen, besloot de plaatsvervangend Commissaris der Koningin van Noord-Brabant burgemeester Timmermans te schorsen omdat hij *"gedurende de uitoefening van zijn functie lid was van de nationaal-socialistische beweging en mitsdien van ontrouw aan de zaak van het Koninkrijk, de Koningin en de Regeering had doen blijken."* Waarom de NSB-er niet onmiddellijk is ontslagen, is mij overigens niet duidelijk.

Voor de hand lag vervolgens dat oud-burgemeester Voets weer in functie zou komen. Op bevel van Hilvarenbekaar Kees van Meel (de bekende 'ingenieur Van Meel'; hij was door het Militaire Gezag gemachtigd om in deze streek het burgerlijk bestuur weer op orde te krijgen) werd Voets echter gestaakt in zijn werkzaamheden. De onvrede die al voor de oorlog over Voets bestond, zal aan die beslissing niet vreemd zijn geweest. Daar kwam nog bij dat de bevolking Voets verweet dat hij de arrestatie van de Diessenaren Kees van Gils en Toon Jansen bij de melkstaking in mei 1943 niet voorkomen had. In één Koninklijk Besluit van 15 oktober 1948 werd het aldus geformuleerd dat *"hoewel uit een oogpunt van zuivering geen bezwaar bestond tegen een wederbenoeming als burgemeester, de voor een juiste behartiging van het gemeentebelang nodige waarborgen niet aanwezig konden worden geacht."* Met andere woorden: Voets was niet fout geweest in de oorlog, maar toch wilde Diessen hem niet meer terug. Per 1 februari 1946 kreeg Voets eervol ontslag. Later werd hij benoemd tot burgemeester van Oeffelt. De vroegere wethouder Tinus Roozen was inmiddels tot waarnemend burgemeester van Diessen benoemd.

Geïnterneerd

Terug naar ex-burgemeester Timmermans. Op 29 november 1944 schreef waarnemend burgemeester Roozen aan de Militaire Commissaris te Tilburg dat hem niet bekend was of zijn voorganger *"zich nog in zijn woning te 's-Hertogenbosch bevindt, ofdat hij gevlucht of gearresteerd is."* Een jaar later bleek Timmermans, net als talloze andere NSB-ers, te zijn geïnterneerd en wel in het Bewarings- en Verblijfskamp Wierda in Wolvega (Friesland). In dat kamp werd hem het besluit van de minister van Binnenlandse Zaken betekend *"bij welk besluit hem ontslag wordt gegeven uit zijn functie van burgemeester van Diessen, met ingang van 8 October 1945."*

Maar daarmee was Timmermans nog niet van de gemeente Diessen af. Op 22 juli 1948 stuurden burgemeester en wethouders hem namelijk een brief waarin zij meedeelden dat Gedeputeerde Staten een aantal uitgaven uit de jaren 1943 en 1944 niet 'in de rekening hadden opgenomen', hetgeen wil zeggen dat GS vonden dat deze uitgaven ten onrechte ten laste van de gemeente waren gekomen.

Als gevolg daarvan was de Timmermans de gemeente nog een bedrag van f 874,76 schuldig:

"Van dit bedrag heeft f 121,25 betrekking op de door U over 1943 te veel in rekening gebrachte reiskosten van en naar 's-Hertogenbosch. Voor 1944 belooft dit bedrag volgens de vaststelling der rekening f 524,00 terwijl U over 1944 bovendien f 229,51 teveel salaris heeft genoten. Dit laatste is een gevolg van het in September 1944 uit de kas genomen voorschot ad f 680,— voor twee maanden. U heeft echter slechts recht gehad op salaris tot en met 2 October 1944."

Blijkens een schriftelijke aantekening op deze brief in het gemeente-archief was er bovendien f 31,15 te weinig pensioenpremie op de oud-burgemeester verhaald. Dit bedrag is verder echter niet meer aan de orde gekomen.

1.27
PROVINCIE NOORD-BRABANT

G. No. 24800.
Bla. APPELBAAL.

20 Augustus 1950.
's-HERTOGENBOSCH, 20 Augustus 1950.
Van: de
No. 20 11.

Het onderzoek van het verslag de opening van
kas en boeken van de gemeente-ontvanger
op 15 Juli 1950, heeft aanleiding gegeven
tot de volgende opmerkingen vanover en te evenwel een
overzending van de inlijst dien, voor 30 September 1950
voorziet van.

Maakt de de door oud-burgemeester Timmermans
te veel ontvangen welke ad. f 253,71 tot op
heden nog niet terugbetaald?

Wij geven U in overweging het betrekken
een regeling te treffen tot bezetting afreken-
ing van dit bedrag.

Van het verloop der terugbetaling gelieve
U ons op de hoogte te houden.

HAARLEM DE OERSTREKKEDE RAAD VAN NOORD-BRABANT,
DE GRIPPEDE DER STADEN.

Aan
Heren Burgemeester en Wethouders
der gemeente
DIENEN.

J. J. J.
24

Schrijven waarin GS de gemeente Diessen aansporen Timmermans opnieuw te manen tot terugbetaling van zijn teveel genoten salaris.

Een redelijk voorstel

Timmermans - die inmiddels weer in Den Bosch woonde; dat hij is veroordeeld vanwege zijn collaboratie, is niet gebleken - werd verzocht het genoemde bedrag aan de gemeente terug te betalen dan wel, indien dit niet direct mogelijk was, een "redelijk voorstel" voor een betalingsregeling te doen. Timmermans sputterde tegen en schreef op 28 juli 1948 aan de gemeente dat zijn gezin in de periode september 1944 tot oktober 1946 nauwelijks inkomsten had gehad. Verder betwistte hij dat hij ten onrechte reiskosten had gedeclareerd; de kosten voor de gemeente zouden veel hoger geweest zijn als hij in Diessen in pension was gegaan. Tot slot stelde hij voor het te veel opgenomen salaris in termijnen terug te betalen als de kindertoeslag werd ontvangen.

Als gevolg daarvan was de Timmermans de gemeente nog een bedrag van f 874,76 schuldig:

"Van dit bedrag heeft f 121,25 betrekking op de door U over 1943 te veel in rekening gebrachte reiskosten van en naar 's-Hertogenbosch. Voor 1944 belooft dit bedrag volgens de vaststelling der rekening f 524,00 terwijl U over 1944 bovendien f 229,51 teveel salaris heeft genoten. Dit laatste is een gevolg van het in September 1944 uit de kas genomen voorschot ad f 680,— voor twee maanden. U heeft echter slechts recht gehad op salaris tot en met 2 October 1944."

Blijkens een schriftelijke aantekening op deze brief in het gemeente-archief was er bovendien f 31,15 te weinig pensioenpremie op de oud-burgemeester verhaald. Dit bedrag is verder echter niet meer aan de orde gekomen.

1.27
PROVINCIE NOORD-BRABANT

G. No. 24800.
Bla. APPELDEG.
20/11/48
20/11/48

'S-HERTOGENBOSCH, 20 Augustus 1950.
Verzonden:
20 11/50

Het oordeel van het verlag de opening van
het en boeken van de gemeente-ontvangsten
op 15 Juli 1950 is tot stand gekomen
na de volgende opzetting van de rekeningen en de
opzetting van de inlijst der... 30 September 1950
vermeerden.

Maakt de de door oud-burgemeester Timmermans
te veel ontvangen welke ad. f 253,71 tot op
heden nog niet terugbetaald?

Wij geven U in overweging het betrekken
een regeling te treffen tot beslistige afwikkeling
van dit bedrag.

Van het verloop der terugbetaling gelieve
U ons op de hoogte te houden.

HAARLEM DE OORDEELRECHTER VAN DE NOORD-BRABANT,
DE GRIFPESSEN DER STADT,

J. J. J. J.
24

Aan
Heren Burgemeester en Wethouders
der gemeente
DIENEN.

Schrijven waarin GS de gemeente Diessen aansporen Timmermans opnieuw te manen tot terugbetaling van zijn teveel genoten salaris.

Een redelijk voorstel

Timmermans - die inmiddels weer in Den Bosch woonde; dat hij is veroordeeld vanwege zijn collaboratie, is niet gebleken - werd verzocht het genoemde bedrag aan de gemeente terug te betalen dan wel, indien dit niet direct mogelijk was, een "redelijk voorstel" voor een betalingsregeling te doen. Timmermans sputterde tegen en schreef op 28 juli 1948 aan de gemeente dat zijn gezin in de periode september 1944 tot oktober 1946 nauwelijks inkomsten had gehad. Verder betwistte hij dat hij ten onrechte reiskosten had gedeclareerd; de kosten voor de gemeente zouden veel hoger geweest zijn als hij in Diessen in pension was gegaan. Tot slot stelde hij voor het te veel opgenomen salaris in termijnen terug te betalen als de kindertoeslag werd ontvangen.

Het Diessense gemeentebestuur antwoordde hem in augustus 1948 onder meer het volgende:

"In antwoord op Uw schrijven hebben wij de eer U mede te delen, dat het niet op onze weg ligt alsnog te trachten om de door U teveel genoten reiskosten in de rekening opgenomen te krijgen, daar de beslissing van Gedeputeerde Staten o.i. juist is. Om de cijfers der rekening veranderd te krijgen, zou het initiatief van U moeten uitgaan. De wettelijke weg daartoe is het in beroep gaan bij H.K.H. de Prinses-Regentes overeenkomstig de bepalingen der gemeentewet. Hiertoe is U bevoegd, daar U in 1943 en 1944 burgemeester dezer gemeente zijdt geweest. Wij betwijfelen echter of U enige mogelijkheid op succes heeft. Bovendien zou een beslissing, waarbij de reiskosten alsnog in de rekening werden opgenomen U niet ontheffen van de verplichting tot terugbetaling, doch zou alleen de gemeente ontheffen van de verplichting tot invordering.

Wij kunnen begrijpen, dat het voor U moeilijk is het ons toekomende bedrag in één keer te betalen. Wij kunnen er daarom mede accoord gaan, dat door U een bedrag van f 100,— wordt betaald, zo dikwijls door U kindertoeslag wordt ontvangen. Naar wij uit Uw brief lezen heeft u momenteel 7 kinderen, zodat u per 3 maanden recht heeft op een kindertoeslag van f 249,60. Ons dunkt, dat deze regeling voor U geen onoverkomelijke moeilijkheden zal opleveren, en vertrouwen daarom, dat U hiermede accoord gaat."

Timmermans stemde hiermee in. Enige tijd hield hij zich aan de afgesproken regeling, maar in 1952 werd vastgesteld dat er nog f 253,51 openstond; blijkbaar had hij zes maal f 100 per kwartaal terugbetaald. In 1952 stuurde het gemeentebestuur Timmermans daarom opnieuw een brief: *"Reeds geruime tijd werd door ons geen enkele storting meer ontvangen ter betaling van Uwe schuld aan deze gemeente. Wij mogen U verzoeken de gestaakte betalingen spoedig te hervatten, daar wij anders andere maatregelen zullen moeten nemen."*

Als gevolg hiervan deed Timmermans weer enkele aflossingen (vermoedelijk twee maal f 100), maar vervolgens was hij wederom nalatig. In 1957 maande Diessen hem opnieuw: er stond nog f 53,51 open. Waarschijnlijk heeft Jacobus Timmermans dit laatste bedragje toen betaald, zodat hij de gemeente Diessen eindelijk de schuld had terugbetaald die twaalf jaar daarvoor was ontstaan.

Bovenstaand artikel is eerder gepubliceerd in Tussen Paradijs en Toekomst 1997/45. De auteur putte onder meer uit de volgende bronnen:

- Werkgroep Oorlogsgedenkboek Diessen, In bange en in blijde dagen 1940-1945; Diessen in oorlogstijd, blz. 61-63, 125-126 en 134
- Gemeente-archief Diessen 1932-1980, nrs. 411 en 412
- Kees van Kemenade, Hilvarenbeek 1940-1945, blz. 33-36
- L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 10a, blz. 180-199 en 625-632